

VÍGH-SZABÓ MELINDA

Pannon Egyetem
vigh.szabo@gmail.com

Vígh-Szabó Melinda: Az észti nemzeti identitás alakító tényezői
Alkalmazott Nyelvtudomány, XX. évfolyam, 2020/1. szám
doi:<http://dx.doi.org/10.18460/ANY.2020.1.006>

Az észti nemzeti identitás alakító tényezői

Die Identität ist das Ergebnis vieler Faktoren: sie ist von Geschichte, Gesellschaft, Sprache, Kultur, Territorium und Religion beeinflusst. Die estnische Identität nahm in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts ihre heutige Form an. Eines der bestimmenden Elemente dieser Identität ist die estnische Sprache. Die Erforschung der estnischen Sprachidentität wird in diesem Jahr mithilfe von Online-Fragebögen durchgeführt. Die Studie befasst sich auch mit den anderen Identitätsfaktoren. Ziel des Forschungsvorhabens ist es festzustellen, wie in Estland lebende Esten ihre sprachliche Identität definieren.

1. Bevezetés

Az identitás fogalmát Erikson vezette be a 20. század közepén, amikor az emberi pszichoszociális fejlődést vizsgálva életkori fázisokat és azokra jellemző identitáselemeket különített el egymástól (Molnár, 2005). Identitáson Erikson a következőt érti: „Az identitás a személyes azonosság és folyamatosság szubjektív érzésének a megléte, amely egy közös világkép azonosságában és folyamatosságában való hittel párosul...” (Erikson, 1991: 402).

Az alig fél évszázados terminus számos tudományterületen felbukkan, a filozófiától kezdve a szociológián át egészen az antropológiáig. Az identitás mibenlétének és jellemzőinek kutatása többoldalú problémakör. A nemzeti identitást vizsgálva óhatatlanul megnyílnak e terület politikai, területi, kulturális, vallási; kollektív és individuális dimenziói is (vö. Lauristin, et al., 2011: 136). Ahogy Möller fogalmaz: „az egyén identitása a különböző egyéni, társadalmi, regionális és nemzeti szerepek, elvárások találkozásán alapul: az egyén egy bizonyos generációhoz, egy adott valláshoz, nemzethez, társadalmi csoporthoz, szakmához, oktatási horizonthoz tartozik” (saját ford.) (Möller, 2006).

A kutatás az észti identitást vizsgálja egy összetett online kérdőív segítségével, amely elsősorban a nyelvi identitásra fókuszál. Az észtek a nemzeti identitást hagyományosan a nyelv alapján határozták meg (Ehala, 2017). A nyelvi identitás mellett a vizsgálat figyelmet fordít az identitást alakító további tényezőkre is, így a területi, vallási, kulturális faktorokra és a médiafogyasztási szokásokra.

2. A történelem és az identitás összefüggései

A nemzeti identitás fogalma elválaszthatatlan a kultúrától és a történelemben megélt tapasztalatoktól, amelyek nemzedékről nemzedékre tovább öröklődnek. Az identitás történelemben ágyazottságának egyik legszebb példája éppen az észti

identitás kialakulása; az eriksoni kollektivitás alapjai már a 12. századtól formálódtak ebben a baltikumiban.

A 12. századtól idegen ajkú (elsősorban német és orosz) lakosság érkezett a mai Észtország területére. A régió ezt követően évszázadokig birodalmak, országok ütközőzónájává vált, dánok, németek, svédek, oroszok, szovjetek harcoltak a területekért, és vonták fennhatóságuk alá azokat.

Észtország független állama 1918-ban jött létre a breszt-litovszki békeszerződés nyomán. Ez a függetlenség azonban nem tartott sokáig: az 1939-es német–szovjet meg nem támadási szerződés (Molotov–Ribbentrop-paktum) szerint Észtország (és a másik két balti állam) területét a szovjet érdekszférának jelölték ki. (1) A szovjet időszakban (1940–1990) az iparosítással és a katonai bázisok kiépítésével nagyszámú orosz lakosság költözött erre a területre. 1940-ig a német kisebbség is meghatározónak tekinthető. Ebben az időszakban az észtek mindössze 61 százalékos többséget képviseltek (Lagzi, 2008).

1990 nyarán a három baltikumiban lakója 600 kilométeres élőláncot alkotott, amellyel egyrészt a náci Németország és a Szovjetunió által aláírt Molotov–Ribbentrop-paktum ötvenedik évfordulójára emlékeztek, másrészt ezzel nyilvánították ki függetlenségi törekvéseiket. A Szovjetunió 1991 szeptemberében hivatalosan is elismerte a három ország függetlenségét.

Az észt identitás a mai formáját a 19. század második felében nyerte el, amelyet a történelemben megélt események és az idegen népektől elszenvedett elnyomás alakított. A nemzeti mozgalom kulturális mozgalommá duzzadt: 1869-ben létrejött az első dalosünnep, amely az észtek egyharmadát megmozgatva a mai napig az összetartozás egyik legfőbb szimbóluma (Urmas, 2004).

A függetlenedést követően 1992-ben az új alkotmány egyik legfontosabb gondolata az észt identitás (kultúra, nyelv) megőrzése volt. Az ország egyetlen hivatalos nyelve az észt.

3. A kultúra és az identitás összefüggései

Viik kultúra definíciója négy szűkebb (1–4.) és egy tágabb értelmezést (5.) nyújt a fogalom megragadására (Viik, 2017):

1. A *kultúra* szó utalhat egyének vagy társadalmi csoportok oktatására, nevelésére, viselkedésére és civilizációjára (egy ország *oktatási kultúrája*, egyének *viselkedési kultúrája*).
2. A *kultúra* szó a *művészetek összefoglaló elnevezése*, olyan művészeti alkotásokat jelent, amelyek történelmileg meghatározott műfajokban születnek.
3. Beszélhetünk *népi* vagy a *hagyományos kultúráról*, amelyben az amatőr művészeti alkotás egyes műfajai szintén kultúrának minősülnek. A kulturális minisztériumok igazgatási területéhez a kultúra a második és a harmadik pontban meghatározott értelmében tartozik.

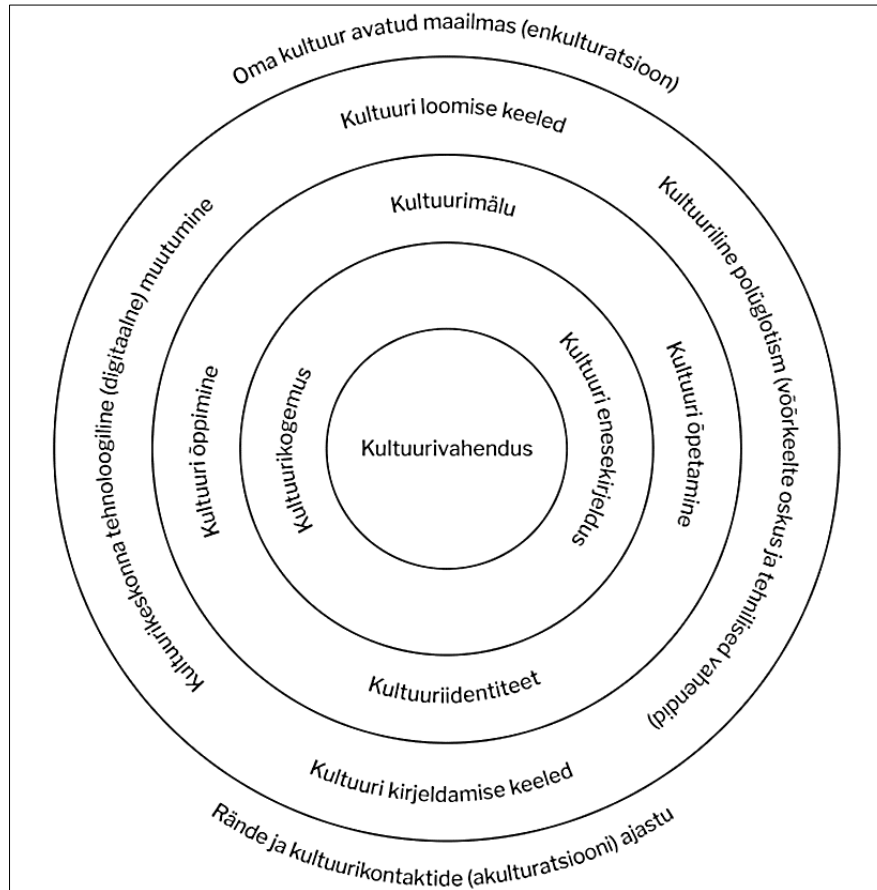
4. A *kultúra* utalhat azokra a hivatásos és amatőr művészeti alkotásokra, amelyek szervesen nem kapcsolódnak a helyi történelmi hagyományokhoz, de a piaci mechanizmusokon keresztül *széles körű fogyasztói igényeket* elégítenek ki (pl. *popkultúra*).

5. Tágabb értelemben a kultúra az emberi közösségek életvitelét, világnézetét, az ebből fakadó társadalmi rendet és szellemi teljesítményt jelenti. A kultúrát és a kulturális jelenségeket kutató 20. és 21. századi tudományokban ez az antropológiai nézet vált uralkodóvá.

„A kulturális identitás összefonódik a társadalmi identitással” – vallja Torop (2017). Észtországban a társadalmi változások minden évszázadban erősen befolyásolták a kulturális élet alakulását. Habár a kulturális változások hasonló képet mutatnak Európa-szerte, az észt önkifejezés számos esetben rejtetten, szimbolikusan vagy éppen külföldön nyerhetett csak teret.

Egészen a 14. századig az észt irodalom csupán szóbeli kultúraként bontakozhatott ki. A reformáció idején az első észt nyelvű lutheránus könyv 1525-ben jelent meg, ezt Luther Kátéjának és a Biblia részleteinek fordításai követték észtül. A 17. században – habár Észtország nagy része svéd fennhatóság alá került – a kulturális fellendülés évtizedei következtek (oktatási intézmények nyíltak, könyvnyomdát alapítottak, nyelvkönyvek jelentek meg). A 18. században a tudomány és az irodalom nyelve a német, de mellette fejlődik az észt irodalmi nyelv is, többek között a Biblia teljes fordításával. A 19. században munkálkodó esztofilek (észtországi német értelmiségiek) az észt nép szellemi javainak tanulmányozását és fejlesztését tűzték ki célul. A finnugor nemzetek kulturális virágkora a 20. század húszas éveire esett, és ez igaz az észt irodalmi életre is. Észtország szovjet időszakában óriási pusztítást végzett az észt nyelvű kultúrában és annak közvetítői között (Fehérvári, 1999). A modern Észtország alkotmányának bevezetőjében a kultúra *antropológiai értelemben* jelenik meg, szervesen hozzá kapcsolva az észt nyelv védelmét is.

Torop kultúramodelljében (1. ábra) a kultúra egy tanult kommunikációs és közvetítő rendszer, amely akkor válik kiegyensúlyozottá, ha a benne lévő üzenetek közös vagy egyértelmű kulturális tapasztalatokon alapulnak. Ezek a tapasztalatok egyszerre verbálisak, vizuálisak és audiovizuálisak. Torop szerint az identitás kialakulása és a kultúrához való alkalmazkodás nyitott világban zajlik, így a kulturális folyamatokban egyre inkább figyelembe kell venni a kapcsolatokat más kultúrákkal (Torop, 2017).

1. ábra: A kultúra rendszere (Torop, 2017).

Ehala szerint a társadalmi jelenségek természetükben hasonlóak az emberi nyelvhez, a kollektív identitások kész jelekként léteznek a társadalomban. Az identitás nem más, mint jelek rendszere, amelyet az egyének be tudnak azonosítani, és ebben a jelrendszerben a legfontosabb az emberek érzelmi kapcsolata saját identitásjegyükkel. Ez a feltétele annak, hogy az emberek képesek legyenek egységes kollektívaként működni (Ehala, 2018a).

Smith identitáskutatásában a nemzet szimbolikus-kulturális forrásai jutnak hangsúlyos szerephez. Véleménye szerint az egy etnikumra jellemző szokások, mítoszok, szimbólumok vertikális és horizontális folyamatok során öröklődtek a társadalomban, majd ez a közös értelmezési keret tette lehetővé az etnikai összetartozást, a közös identitástudat kialakulását (Smith, 2009).

Egy ehhez kapcsolódó felfogás szerint az a jó, ha az egyén „képeéseit kibontakoztatva önmagára talál”, és ebből „társadalmi haszon is származik” (Földesi, 1996: 167). Az identitáshoz való erkölcsi jog értelmében az egyénnek joga van ahhoz, hogy ő maga határozza meg identitását, s ne mások tegyék ezt meg helyette. Földesi szerint az egy etnikumhoz vagy egy nemzethez való tartozás megítélésében két nézet feszül egymásnak: az egyik vérségi (faji) alapon határozza meg, hogy ki tartozik egy nemzethez vagy egy etnikumhoz, a másik viszont elsősorban az odatartozás szubjektív tényét emeli ki. A két álláspont

máshol húzza meg az emberek erkölcsi jogainak határát: az első felfogás szerint az egyénnek nincs erkölcsi joga ahhoz, hogy döntsön, a másik felfogás viszont a nemzeti-etnikumi identitást az erkölcsi jogok körébe sorolja (Földesi, 1996: 167).

Ehala szerint az identitás „kulturális kompetencia”: „kui räägid eesti keelt ja armastad metsa, raba ja laulupidu, siis oledki eestlane valmis” (ha beszélsz észtül és szereted az erdőt, a lápvidéket és a dalosünnepet, akkor kész vagy észtnak lenni [saját ford.]) (Ehala, 2018b).

A kérdőív kultúrára vonatkozó része a kulturális örökség értékközvetítő és értékmegővő szerepét vizsgálja az egyén felé.

4. Az etnikum és az identitás összefüggései

Az *etnikai identitás* fogalmának alkalmazása nem egységes. Schnell és Hill megállapítja, hogy az etnikai identitás terminus alatt leggyakrabban vizsgált elemek (külön-külön is) a nemzetiség, a vallás és a nyelv (Schnell–Hill, 1990: 26). Ezek a jellemzők azonban még nem elégséges feltételei az egységes szakkifejezés-használatnak. Az etnikai identitás gyakran fonódik egybe a korábban tárgyalt kulturális identitással, amely kapcsolódhat a haza kultúrájához vagy több kultúrához is. Habár az identitás mindig a saját vizsgált kontextusában töltődik meg tartalommal, ennek ellenére Hill és Schnell egy megfelelő elméleti koncepció kidolgozását sürgeti (Schnell–Hill, 1990: 26).

4.1. Az etnikum és a nemzetiség kapcsolódási pontjai

Az *etnikum* és a *nemzetiség/nemzet* fogalmi szinonimák? Az *etnikum* kifejezés a görög *ethnosz* ’nép’ szóból ered. Ujlaky szerint az etnikum helyett használt *nemzet* fogalom „divatosabb”, pedig jelentésükben számos közös tartomány is található (ilyen például az a felfogás, amely szerint mindkét fogalom egy történetileg kialakult, az összetartozás tudatával rendelkező népcsoportot jelent). A *nemzet* kifejezés azonban inkább politikai, míg a *nép/etnikum* szavak kulturális tartalmúak (Ujlaky, 2020). Az utóbbi fogalma ezáltal néprajzi sajátosságokat is magában foglal.

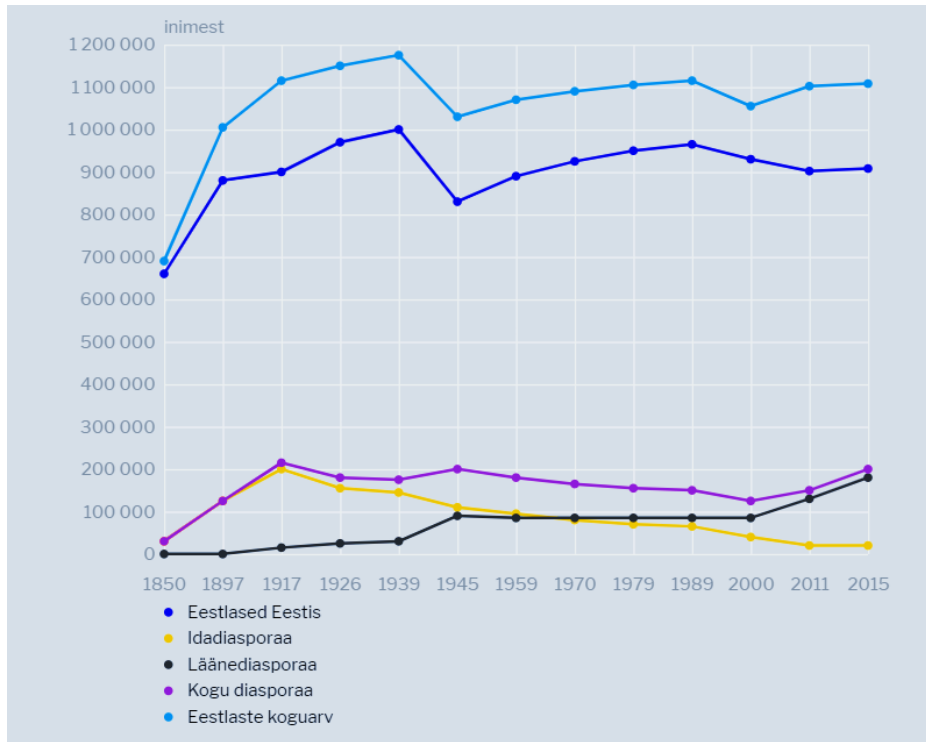
A 16. századtól a nemzeti nyelvek felerősödése elősegítette a nemzeti történelmi múlt, a hagyományok újrafelfedezését. Ez jelentette sok esetben egy nemzet létjogosultságát és az adott területhez való jogát.

Egy nyelv és egy nemzet életben maradásának fontos tényezői egyrészt a beszélőközösség akarata, döntései, másrészt az a nemzeti elit, amely képes példát mutatni a nép felemelkedéséhez, illetve képes a törvényhozásban a döntéshozókat bizonyos szabályozások meghozatalára kényszeríteni.

A legközelebbi észt népszámlálás 2021-ben lesz. (2) A legutóbbi statisztika szerint a lakosság 68 százaléka, 893 400 ember beszéli az észtet anyanyelvként 2019-ben Észtországban.

A 2. ábrán az észtek számának változását követhetjük 2015-ig. A felső vonal az észtek teljes mutatója, vagyis kb. 1 100 000 anyanyelvi beszélővel

számolhatunk a világban. A második az észtországi adatokat mutatja: a görbe és a számadatok alapján a honi észtek fogyásáról beszélhetünk. A harmadik vonal a teljes diaszpóra mérete, a közvetlen alatta induló és meredeken bukó görbe a keleti diaszpóra, míg az utolsó, felfelé ívelő vonal a nyugati diaszpóra változását jelzi. A globalizáció és az információs társadalmak hatással vannak a diaszpórában élők önazonosságának megélésére és identitásuk megtartására.

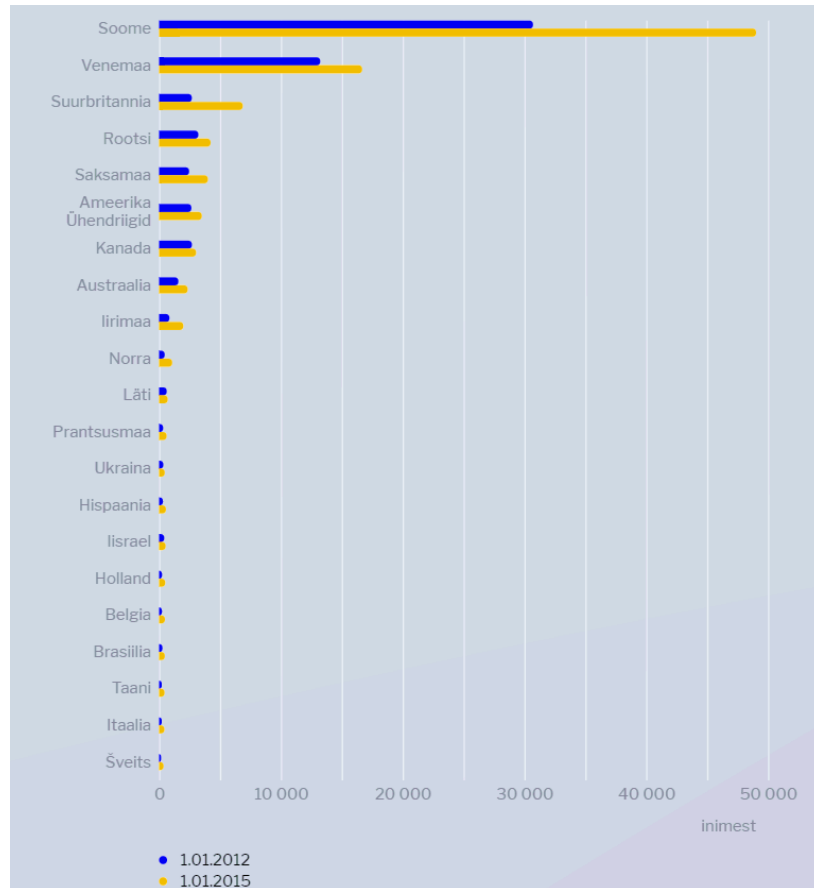

2. ábra: Az észtországi és külhoni észtek számának változása 1850 és 2015 között (Kumer-Haukanõmm–Telve, 2017).

Észtország legnagyobb nyelvi kisebbsége az orosz, közel 382 000 fővel. Az orosz kisebbségek elhelyezkedése területileg jól behatárolható: 80 százalékuk két megyében koncentrálódik, Harju megyében, ahol a főváros, Tallinn is található, illetve Ida-Viru megyében, ahol 2013-as adatok szerint az oroszok aránya elérte a 75%-ot. A megye székhelye a cári időkben az orosz hadiflotta állomásául szolgáló Narva, a szinte kizárólag oroszok által lakott határváros. (3) Habár az orosz kisebbség honosítása megindult, az állampolgársághoz való jutás, a munkaerőpiacon való elhelyezkedés még mindig sok (elsősorban) nyelvi akadályt gördít a kisebbség elé. Ugyanilyen szabályozottság figyelhető meg az oktatás nyelvének kialakításában is. A felsőoktatás nyelvi szabályozását, a kisebbségi nyelvek státuszának leértékelődését a kisebbségek egyes tagjai diszkriminációnak és társadalmilag megosztónak tekintik, (4) ugyanakkor a fiatal, 20 év alatti generáció egyre inkább az államok struktúrájához idomul.

Az észti Statisztikai Hivatal azt is vizsgálja, hogy a különböző nemzetiségűek otthoni nyelvhasználata hogyan alakul az országban. Ez jóval mélyrehatóbb következtetésekhez vezet az ország nyelvi helyzetét tanulmányozva. (5)

A 3. ábra a külföldön élő észti állampolgárok számát mutatja országos bontásban, a 2012-es és a 2015-ös évet összevetve. Az észtek száma majdnem harmadával nőtt Finnországban, de növekvő tendenciát mutatnak Oroszországban, Nagy-Britanniában, Svédországban, Németországban, az amerikai és ausztrál kontinensen is.

3. ábra: Külföldön élő észti állampolgárok országonként, 2012. január 1. és 2015. január 1. (Kumer-Haukanõmm–Telve, 2017).

Egy sikeres nemzetállam fejlődésének egyik fontos pillére az, hogy minden lakos elfogadja a nemzetállam értékeit a társadalom kulturális sokszínűsége mellett. Ez a hozzáállás az erős nemzeti identitás alapja.

5. A nyelv és az identitás összefüggései

A nyelvhasználat területei között vitathatatlanul az oktatás a legfontosabb tényező a nyelvek továbbításának biztosítására. Észtország nyelvoktatási politikája nem véletlenül kapott tudományos és politikai figyelmet, hiszen egyfelől sikereket érnek el a PISA-felmérésekben, másrészt az anyanyelvi nyelvoktatás

kiterjesztésére tett törekvések ellenállást váltottak ki a nyelvi kisebbségekben. Észtországban 2007 szeptemberétől az orosz tanítási nyelvű 10–12. évfolyamokon a tárgyak 60 százalékát észtül kell tanítani. Észtország lakosságának harmada orosz ajkú; ők egészen az 1991-es függetlenné válásig az oroszra mint a Szovjetunió hivatalos nyelvére tekintettek, így nem érezték szükségét annak, hogy a már független állam hivatalos nyelvét megtanulják. A társadalomban párhuzamos nyelvi közösségek éltek egymás mellett, amely az észtekből erős ellenállást váltott ki az orosz nyelvvel szemben, miközben ők képviselték a többnyelvű többséget a monolingvális oroszokkal szemben (Kostiucenko, 2016).

A 2000-es években enyhülés volt tapasztalható – ezt jól példázza a 2000-es észt népszámlálás, amikor az oroszok 44%-a vallotta azt, hogy jól beszél észtül. Az orosz szülők gyermekeinek még az orosz nyelv az első a szocializációs folyamatokban, de sok orosz kisiskolás jár észt oktatási intézménybe, illetve az orosz iskolákban is egyre több tantárgyat kell észtül oktatni. A fiatalok közül sokan már észtországi oroszokként (русские эстонские) definiálják magukat (Katona, 2015).

A kilencvenes években a parlamentbe bejutott, az oroszokat képviselő Egyesült Észt Néppárt programjában a nem észt nyelvű oktatási intézményekben az észt nyelv jobb hozzáférhetőségét sürgette. Ez a követelés, ahogy Deák is fogalmaz, „ha talán nem is példátlan, de valószínűleg igen ritka a kelet-európai kisebbségi pártok történetében” (Deák, 1998).

Magyar tanulmányok is nemegyszer hangsúlyozzák, hogy az anyanyelvi nevelés hatékonyságát éppen az idegen nyelvek tanulása lendíti előre (vö. Kiss, 2005; Fejes, 2012). Észtországban két idegen nyelvet tanítanak az iskolákban. A nemzeti tanterv szerint az észt tanítási nyelvű iskolákban az angol, a francia, a német vagy az orosz nyelvet tanulják, az orosz tanítási nyelvű iskolákban az angol, a francia, a német vagy az észt választható első idegen nyelvként. Második idegen nyelvként az angol, a francia, a német, az orosz vagy más idegen nyelv választható. Az észt általános iskolákban a 2018–2019-es tanévben a legnépszerűbb idegen nyelv az angol volt, amelyet a diákok 82 százaléka tanult. A középiskolákban nagyon kevés olyan diák van, aki nem tanul angolul. A jelenlegi tanévben a diákok 23 százaléka tanul egy harmadik nyelvet is. (6)

Észtország a függetlenség kivívása után azonnal elkezdte a nyelvre vonatkozó revitalizációs törekvéseket. Átalakították az iskolákat, megváltoztatták a tudomány finanszírozási rendszerét, ez pedig természetesen hatással volt a nyelvtudomány fejlődésére is.

Az észt nyelvművelést leginkább érintő kezdeményezés 1998-ban indult el, amikor az Észt Köztársaság kormánya az – Oktatási és Tudományos Minisztériumhoz tartozó, illetve az oktatási miniszter tanácsadó szerveként működő – Észt Nyelvi Bizottság feladatául tűzte ki az észt nyelv fejlesztési stratégiájának összeállítását, amely a 2004 és 2010 közötti periódusra tartalmazta

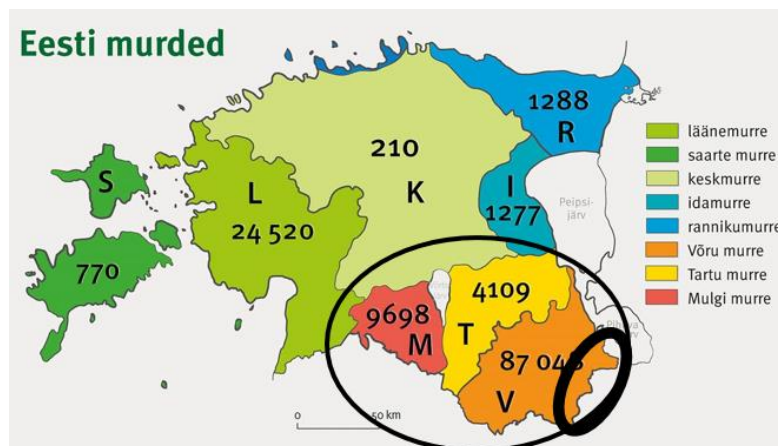
a legfontosabb intézkedési terveket (magyarra ford. Vígh-Szabó, 2005). Az Észt Köztársaság nyelvpolitikájának alapidokumentumául szolgáló művet két újabb, hosszútávú stratégia követte (2011–2017, magyarra ford. Pomozi, 2011; 2018–2027).

Fontos kezdeményezések azok a helyi és országos intézetek, bizottságok is, amelyek központi szerepet vállalnak a nyelvi tervezés, nyelvápolás folyamataiban, például az Észt Nyelvi Bizottság, a Nyelvi és Irodalmi Intézet vagy az Észt Nyelvi Intézet.

A nyelvjárások védelme kiemelt szerepet játszik az észt nyelvfejlesztési stratégiákban. A 2011-es észt nyelvtörvényben a regionális nyelvi változatokat *nyelvjárásoknak* nevezik. A törvény megengedi, hogy hivatalos szövegek esetében a sztenderd írott nyelvhasználat mellett azonos tartalommal a nyelvjárási szöveg is megjelenhessen. (7)

A dél-észt terület kiemelt figyelmet érdemel az identitáskutatásban, mivel mind nyelvileg, mind területileg, sőt bizonyos régiójában vallásában is eltérő képet mutat az északi területekhez képest.

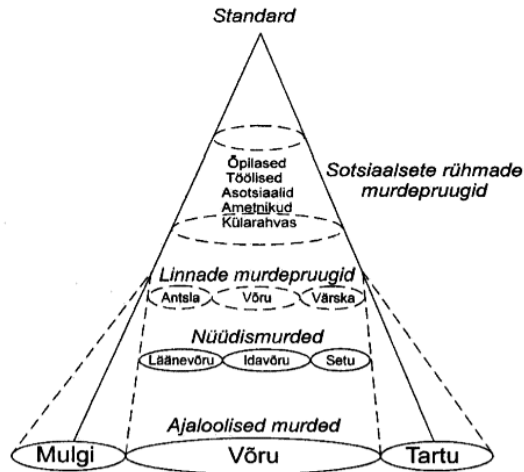
A dél-észt nyelvek összefoglaló név a déli területeken használt nyelvjárásokra, amelyek jól elkülöníthető jegyekkel és területi meghatározottsággal rendelkeznek. Ilyen nyelvek a võru, a setu, a tartui és a mulgi. A setu nyelvjárási terület a võrui régió keleti peremén helyezkedik el (4. ábra, saját jelöléssel).

4. ábra: Észt nyelvjárási területek.

(Forrás: <https://wi.ee/wp-content/uploads/2015/02/vorumaa-kaart.jpg>)

A Kasak-féle piramisábra (5. ábra) alsó zónájában ezek az ősi dél-észt tradicionális regionális nyelvjárások láthatók (mulgi, võru, tartui). A következő szinten az újabb võru sztenderd változatait (nyugati és keleti võru) és a setut találjuk. A piramis csúcsa felé haladva látjuk a városi és a társadalmi csoportok szerinti nyelvhasználati rétegeket, míg a piramis csúcsán a sztenderd észt helyezkedik el (Kasak, 1998).

5. ábra: Az észti területi és társadalmi nyelvváltozatok piramisa (Kasak, 1998).

A tartui nyelvjárás volt Dél-Észtország írott nyelvének alapja, amelyet a 16. századtól hivatalos beszélt nyelvként használtak a dél-észti iskolákban és templomokban. A ma használatos írott nyelv a Tallinn környéki nyelvváltozatokból fejlődött, és a 19. század második felében vált dominánssá az egész országban. Nemcsak nyelvileg, de kulturálisan is sok különbség fedezhető fel észak és dél között. (8)

A võru nyelvjárás írott változatát az 1990-es években szabályozták, majd 2002-ben a Võru-észti szótárban kodifikálták. A setu és a mulgi nyelvjárások írott normáit nem rögzítették (Iva, 2008).

A nyelvi átörökítés hiánya elsősorban az Orosz Föderációban beszélt finnugor nyelveket érinti. Ennek ellenére egy nemzetközi tanulmány szerint a 18 éven felüli dél-észti fiatalok jobban ki tudják fejezni magukat angolul, mint võru vagy setu nyelven. Ugyanerre a következtetésre jutottak az ELDIA-felmérésekben is. A 2012-ben Võruban rendezett 'Nyelvi sokszínűség és életerő' (*Keelte paljusus ja elujõud*) elnevezésű konferencián bemutatott kutatási eredmények a dél-észti nyelvjárások eltűnését prognosztizálták, és párhuzamot vontak a kisebb finnugor nyelvek helyzetével, vagyis a fiatalok nem látnak perspektívát a kisebbségi nyelvhasználatban (Koppel, 2012). Ezt támasztják alá sokszor azok a kommentárok is, amelyeket a nyelvjárások tanításával foglalkozó online cikkek alá írnak (vö. 9).

A kérdőív egyéni nyelvhasználatra vonatkozó szakasza a generációkon átívelő, a szűkebb és tágabb környezetben alkalmazott nyelvi változat működési mechanizmusait vizsgálja.

6. A terület és az identitás összefüggései

Az identitás fontos részét képezi a területi-térségi önmeghatározásunk, amellyel a valahová tartozás szükségletét elégítjük ki (Raagmaa, 2002).

A területi identitás vizsgálatában a *régió* fogalma is központi szerepet játszik (vö. *regionális identitás*, Raagmaa, 2002; Paasi, 1989, 2003). Régió és regionális identitás kölcsönhatásban vannak egymással: egyrészt régió nélkül nem alakulhat ki regionális tudat, másrészt regionális identitás szükséges ahhoz, hogy egy régió sikeresen tudjon fejlődni (Hegyi, 2007). Schultze szerint azt a területi egységet lehet régióként értelmezni, amely történelmileg, gazdaságilag és kulturálisan saját regionális önállósággal rendelkezik, és érdekeinek politikailag hangot is tud adni (Schultze, 1990).

Bourdieu és Paasi a régió fogalmát egyenesen az identitással társítják, és a régióra mint szociológiai, szociálpszichológiai, antropológiai jelenségre tekintenek (Bourdieu, 1985; Paasi, 1989). Paasinál a régió olyan közepes méretű területet jelent, amelyet szimbolikusan beépítünk a tudatunkba. A régió nála nem statikus kategória, hanem dinamikus társadalmi jelenség, amely folyamatos változásban van. Ez a változás következőképpen a társadalom regionális felosztásának a változását is jelenti (Paasi, 1989).

A területi elv érvényessége a finnugor népcsoportoknál különösen hangsúlyos, és ez nem csak az Orosz Föderáció területén élő etnikumokat érinti (ők többségükben az adott területen autoktón népcsoportok). Az ősi földterülethez való ragaszkodás bizonyítéka a nyelvben rögzült erős identitástudat: az észtek egészen a 19. század közepéig nyelvüket *maakeel*-nek 'a föld nyelve', magukat pedig *maarahvas*-nak 'a föld népe' hívták. Az 1800-as évek elején két újság is napvilágot látott, amelyek címükben hordozták a *maarahvas* kifejezést: a dél-észt *Tarto maa rahwa Näddali-Leht* (1806) és az észak-észt *Marahwa Näddala-Leht* (1821) (Rätsep, 2007).

A korábban említett dél-észt területek fejlődésében és elkülönülésében fontos szerepet játszottak olyan természeti képződmények, amelyek természetes módon akadályozták meg észak és dél kontaktusát (többek között az Emajõgi 'Anyafolyó', a Võrtsjärv 'Võrts-tó' és kiterjedt mocsaras területek). A terület központi városa Tartu (6. ábra, a térképen középen), ahol az ország legrégebbi egyeteme működik. Az intézmény napjainkban a regionális tudományos kutatások központja (Dél-Észt Nyelvi és Kulturális Kutatóközpont).

6. ábra: Az Emajõgi a Võrtsjärv (balra) és a Peipsi järv (jobbra) között mint természetes nyelvi határ.

(Forrás: https://www.kik.ee/sites/default/files/uuringud/latikate_randed_2016-17_aruanne_09.11.2017.pdf)

Az 1990-es években több központot is létrehoztak Dél-Észtországban, amelyek a regionális kultúra kutatását helyezik előtérbe. 1995-ben a Võru Intézet, 1997-ben a Setu Fejlesztési Központ, majd 1999-ben a Mulgi Kulturális Intézet látott napvilágot. (10)

A kérdőív területi identitást vizsgáló szakaszában jelenik meg a vallási hovatartozást mérő kérdés is, mivel ez a faktor egyes csoportoknál hangsúlyosabban kerül előtérbe (ld. 7. fejezet).

7. A vallás és az identitás összefüggései

A nyelvi és etnikai identitás nemegyszer vallási identitással is párosul. Ennek legszebb példája a dél-észti setu népcsoport, amely 214 fővel az Orosz Föderáció területén, Dél-Észtországban pedig közel 13 ezer fővel képviselteti magát. Ez az egyetlen észti nyelvjárás, ahol a korábban említett *maarahvas* 'föld népe' és *maakeel* 'föld nyelve' kifejezések az önazonosításban fennmaradtak (Rätsep, 2007).

A setu nyelvjárás képviselői (ellentétben a korábban bemutatott fiatal nyelvhasználók nyelvi attitűdjével) az önálló nyelvi státusz eléréseért harcoltak nem is olyan régen, amelyet az Észt Parlament nem hagyott jóvá. A 2011-es legutóbbi nyelvtörvényben a setu nyelvváltozatról mint az észti nyelv regionális nyelvalkjáról beszélnek. A nyelvi és etnikai identitás mellett a setuk vallási hovatartozásukat is hangsúlyozzák, amikor autonómiára törekednek: a többségében evangélikus észtekkel szemben ők az ortodox keresztény hitközösséget erősítik.

8. A média és az identitás összefüggései

A médiafogyasztási szokások identitásalakító szerepére több szakirodalom is felhívja a figyelmet (Papp, 2014; Apró, 2014; Dobos, et al., 2014).

A kérdőív médiafogyasztási szokásokat vizsgáló része a print és az online média szerepét is kutatja, szoros összefüggésben a nyelvvel, nyelvválasztással.

9. Identitáskutatás

9.1. A célcsoport

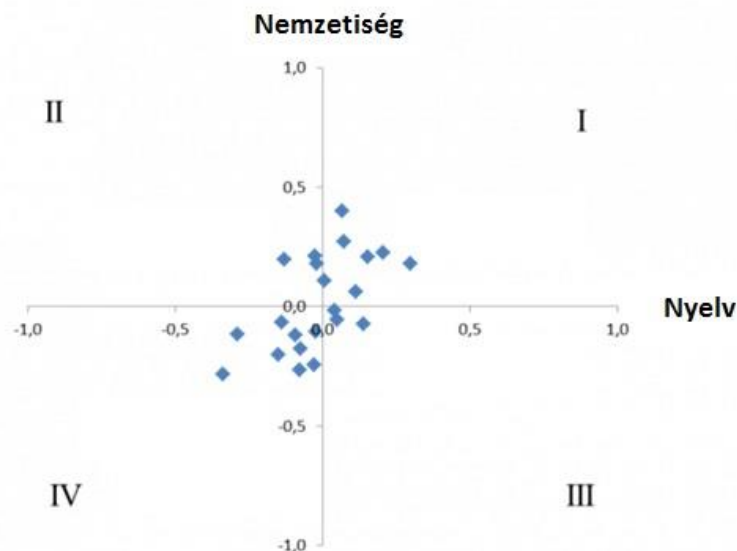
A vizsgálatban Észtországban élő észtek vesznek részt. A felmérésben személyes támogatást kapok észtországi oktatóktól, ismerősöktől, lektoroktól; magyarországi finnugor és nyelvészeti/nyelvi tanszékek oktatóitól, lektoraitól, észtországi kötődésű személyektől, akik az online kérdőív megosztásában segítenek.

A kutatáshoz közösségi oldalak észti szereplői (magánemberek és csoportok) is nagymértékben hozzájárulnak.

9.2. A kutatás módszeréről

A kutatási eredményeket kérdőíves felmérés adja, amely két nagyobb kérdésegységből áll: egyrészt egy személyesháttér-kérdőívből, másrészt egy nyelvhasználatot vizsgáló kérdőívből.

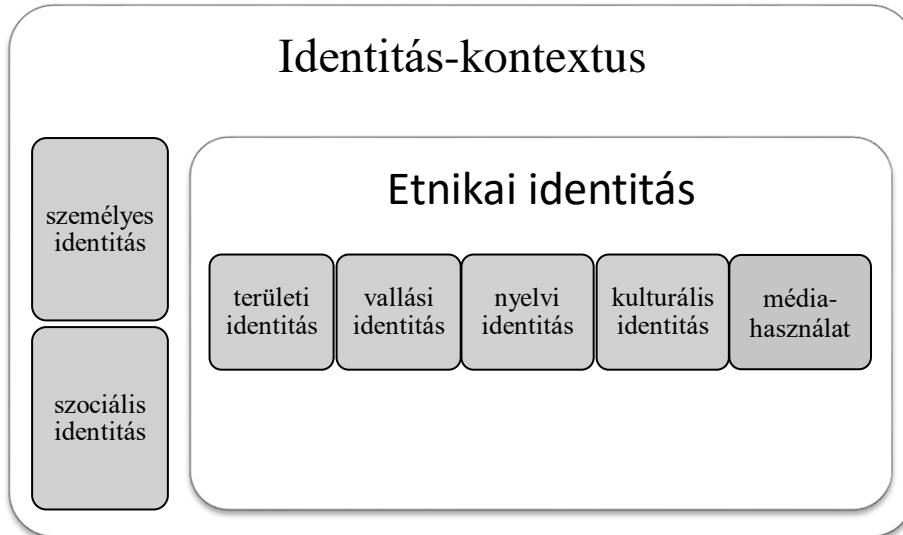
A kérdőíves kutatásból származó eredmények kvantitatív és kvalitatív vizsgálata mellett a kérdésekre adott válaszok alapján négymezős identitás-mátrixok állíthatók össze. Ezek a mátrixok megmutatják a nemzetiség és az identitást befolyásoló tényezők (nyelv, terület, vallás, kultúra) összefüggéseit. A 7. ábra a nemzetiség és nyelv összefonódásának mértékét mutatja majd: az I. terület a két faktor szoros egységét, a II. mező az etnikai identitás túlsúlyát, a III. terület a nyelvi identitás erősségét, míg a IV. mező a két tényező gyengébb összetartozását mutatja. A mátrixábrák identitás-területenként és összegezve is jól vizsgálhatók, az eredményekből releváns következtetéseket lehet levonni.

7. ábra: Négymezős identitás-mátrix (saját ábra).

9.3. A vizsgálat elemei

A kutatás a következő identitáselemeket vizsgálja, amelyek a 8. ábra segítségével jól szemléltethetők:

8. ábra: Az identitás elemeinek összefüggése (saját ábra).

A vizsgálat tehát ebben az identitás-kontextusban zajlik, amely nem hagyja figyelmen kívül azt a tényezőt sem, hogy a vázolt kontextusban több etnicitás, kultúra is találkozhat egy vizsgált személy esetén.

A kutatás elsődleges vizsgálati célja az *észti nyelvi identitás* állapotának és mértékének felmérése. A vizsgálat során azzal is számol a kutatás végzője, hogy az elemzésben az elemek száma gyarapszik, hiszen előfordulhat, hogy olyan tényezőkre világítanak rá a megkérdezettek, amelyekre a kutató a felmérés során nem gondolt. A későbbiekben ezek a tényezők is beépülnek az anyagba.

Az angol nyelvű online kérdőív öt, egymástól (vizuálisan is) elkülönülő szakaszból áll. Az első rész 10 kérdése a demográfiai kérdéseket követően (születési év, nem, iskolai végzettség) a *területi hovatartozást* vizsgálja: rákérdez a születési helyre, a jelenlegi tartózkodási helyre, a korábbi lakóhely(ek)re, a lakóhely(ek)en töltött idő hosszára és a *vallásra*. Az észtek területi (észak- és dél-észti) és a legtöbb esetben az ebből következő felekezeti (protestáns és ortodox) hovatartozásának az együttes vizsgálata erősítheti a korábbi vizsgálatok eredményeit.

A kérdőív második szakasza a *nyelvhasználatot* kutatja 13 kérdéssel. Vizsgálja a kitöltők első és második nyelvi beállítódását, a szülők első nyelvét, a rokonsági kapcsolattartásban (szülőkkel, nagyszülőkkel, gyermekekkel, házastárssal) használt nyelvet, rákérdez a dialektushasználatra, a tanult idegen nyelvekre, a környezet nyelvére, a leggyakrabban használt nyelvre a mindennapokban.

A kérdőív négy kérdésből álló harmadik része (hogy kiközöklentse a kitöltőt a nyelvhasználatot érintő kérdésekből) kulturális tematikájú. A kutató itt az iránt

érdeklődik, hogy a kitöltő milyen kulturális eseményeken és milyen rendszerességgel vesz részt, milyen észti kulturális szimbólumokat, motívumokat ismer. A kulturális örökség ápolása szintén meghatározó tényezője az észtek identitásképe vizsgálatának, amelyben a nemzeti szimbólumok is fontos szerepet játszanak.

A kérdőív negyedik szakaszának 11 kérdése a médiafogyasztási jellemzőket vizsgálja a nyelvhasználattal összekötve. A médiahasználati szokások elemzése nemegyszer megjelenik az identitáskutatásokban (vö. Apró, 2014; Dancs, 2016), hiszen a nyelvi jellemzőin túl a médiának óriási szerepe van a nemzetkép közvetítésében. Jó példa erre az Észtországban élő orosz kisebbség, amelynek médiafogyasztási szokásai egyértelműen az oroszországi állami médiumok irányába mutatnak, a kisebbség jelentős aránya követi azokat. (11)

A kérdőív ötödik, záró része 3 kérdésben kutatja a személyes meglátásokat, benyomásokat, attitűdöket, ideológiákat az észti nyelvről, kultúráról, az országról.

A kérdőív döntően nyitott kérdésekből áll, hiszen önálló válaszadásra és önmeghatározásra (véleménynyilvánításra, beállítódásra, értékmeghatározásra, magatartási formákra, valamihez való viszonyulásra) kíváncsi a kutató.

10. Összegzés

Az identitás számos tényező eredménye: befolyásolja a történelem, a társadalom, a nyelv, a kultúra, a terület, a vallás, a média. Az észti identitás a 19. század második felében nyerte el mai formáját, amelynek egyik meghatározó eleme az észti nyelv.

A tradicionális identitásfaktorok mellett a globalizáció is jelentős szerepet játszik az önmeghatározás folyamatában: a könnyebb közlekedés és kapcsolattartás hatással van a kulturális, nyelvi, vallási stb. tevékenységekre, és emellett több lehetőség kínálkozik az észtországi „integrációra” a külhoni észtek számára. Ehala szerint ezek a tényezők egyszerre jelenthetnek fenyegetést és lehetőséget az észti társadalom számára; a nemzeti identitás „fennmaradása ma sokkal kevésbé függ a körülményektől, ám sokkal inkább attól, hogy a külföldön született és/vagy felnőtt észti leszármazottak akarják-e magukat észtnak definiálni, és az Észtországban élő észtek készek-e önmaguk meghatározására” (Ehala, 2017, saját ford.). A probléma nemcsak a külhoni, de az észtországi észtek esetében is előfordulhat: az egyre inkább multikulturálissá váló társadalomban miképpen tudják az észtek saját etnikai önzonosságukat megtartani.

Az észti nyelvi identitás kutatása online kérdőív segítségével zajlik ebben az évben. A kérdőívek kitöltése májusban kezdődött. A vizsgálat kitér az identitást meghatározó többi tényezőre is (területi hovatartozás, kulturális beállítottság, nyelvtanulás, családi háttér és nyelvhasználat, média nyelvhasználata, személyes vélemények). A kutatás célja annak megállapítása, hogy az Észtországban élő észtek hogyan határozzák meg önmagukat és nyelvi identitásukat. A tanulmány szerzője bízik abban, hogy a felmérés során olyan kitöltőkkel is találkozik, akik

különböző nemzetiségű szülőktől származnak; egy 2011-es felmérés szerint az észt népesség 17 százalékát olyan személyek képviselték, akik több nemzetiséghez tartozónak vallották magukat (Lauristin, et al., 2011: 187).

A kérdőív angol nyelvű, hiszen a vizsgálat valószínűleg nem korlátozódik az észt első nyelvi beszélőkre; bizonyára lesznek a kitöltők között olyan munkavállalók, diákok, akiknek az észt nyelvről, kultúráról, országról alkotott véleménye ugyanolyan meghatározó lehet, mint az észt első nyelvűek beállítottsága.

Irodalom

- Apró I.** (2014) Média és nemzeti identitás. In: Apró I. (szerk.) *Média és identitás*. Budapest: Médiatudományi Intézet, 117–141.
- Bereczki U.** (2004) Az éneklő nemzet. https://www.europaiutas.hu/europaiutas/56/10_15BereckiUrmas.pdf (2020. 03. 25.)
- Bourdieu, P.** (1985) Az identitás és a reprezentáció. *Szociológiai Figyelő* 1. évf. 7–22.
- Dancs K.** (2016) Kultúra–iskola–nemzeti azonosságtudat a nemzeti identitás értelmezése és vizsgálatának lehetőségei általános iskolások körében. *Magyar Pedagógia* 116. évf., 4. szám. 403–425.
- Deák A.** (1998) Többségben és kisebbségben: az észtországi oroszok jogi helyzete a kilencvenes években. <https://epa.oszk.hu/02100/02169/00010/m980319.htm> (2020. 03. 25.)
- Dobos F. & Megyeri K.** (2014) Nemzeti identitás, asszimiláció és médiahasználat a határon túli magyarság körében 2. Budapest: Médiatudományi Intézet.
- Ehala, M.** (2017) Keele rollidest eesti rahvusidentiteedist. <https://inimareng.ee/ranne-identiteedi-ja-keelemuutused/keele-rollidest-eesti-rahvusidentiteedis/> (2020. 04. 09.)
- Ehala, M.** (2018a) *Identiteedimärgid. Ühtekuuluvuse anatoomia*. Tallinn: Künnimees.
- Ehala, M.** (2018b) Mis identiteet õigupoolest ikkagi on? <https://www.sirp.ee/s1-artiklid/varia/mis-identiteet-õigupoolest-ikkagi-on/> (2020. 04. 09.)
- Erikson, H.** Erik (1991) *A fiatal Luther és más írások*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Fehérvári Gy.** (1999) Petőfi Észtországban. *Kisebbségkutatás*, 8. évf., 4. szám, 485–489.
- Fejes L.** (2012) Veszélyben van-e a magyar nyelv? <https://www.nyest.hu/hirek/veszelyben-van-e-a-magyar-nyelv> (2020. 04. 11.)
- Földesi T.** (1996) Az erkölcsi jogok szerepe és megalapozása. *Magyar Filozófiai Szemle* 41. évf., 1–2–3. szám. 151–181.
- Hegyí F. B.** (2007) Regionális identitás. In: Rechnitzer J. (szerk.) *Nyugat-Dunántúl*. Pécs, Budapest: MTA RKK. 387–400.
- Iva, S.** (2008) Lõunaeesti ja võru keel: mõisted ja keelepuu. *Oma Keel*, number 17. http://www.emakeeleselts.ee/omakeel/2008_2/OK_2008-2_01.pdf (2020. 04. 09.)
- Kasak, E.** (1998) Võru murre ja võro keel. In: Sullõv, J. & Pajusalu, K. (toim.) *Õdagumeresoomõ väikuk keeleq*. Võro Insti tuudi toimõtiseq 4., Võro. 13–19.
- Katona V.** (2015) Új identitás kialakulóban – Az észtországi oroszok. <https://korkep.sk/cikkek/uncategorized/2015/05/06/uj-identitas-kialakuloban-az-esztorszagi-oroszok/> (2020. 03. 23.)
- Kiss J.** (2005) A magyar nyelv és az Európai Unió. <http://www.c3.hu/~nyelvor/period/1291/129102.pdf> (2020. 04. 09.)
- Koppel, K.** (2012) Lõuna-Eesti noored oskavad inglise keelt setu või võru keelest enam. <http://www.err.ee/354822/louna-eesti-noored-oskavad-inglise-keelt-setu-voi-voru-keelest-enam> (2020. 04. 09.)
- Kostiucenko, A.** (2016) *Sprachen und ihre Sprecher in Litauen: Eine soziolinguistische Untersuchung zum sozialen Status des Litauischen, Polnischen und Russischen*. Berlin: Logos Verlag Berlin GmbH.
- Kumer-Haukanõmm, K. & Telve, K.** (2017) Eestlased maailmas. <https://inimareng.ee/valjapoole-avatud-eesti/eestlased-maailmas/> (2020. 04. 09.)

- Lagzi G.** (2008) Kisebbségi kérdés, nemzeti kisebbségek Észtországban, Lettországon és Litvániában a rendszerváltást követő időszakban. <https://www.academia.edu/> (2020. 03. 21.)
- Lauristin, M. & Kaal, E. & Kirss, L. & Kriger, T. & Masso, A. & Nurmela, K. & Seppel, K. & Tammaru, T. & Uus, M. & Vihalemm, P. & Vihalemm, T.** (2011) Integratsiooni monitooring. Tartu: Tartu Ülikool. https://www.kul.ee/sites/kulminn/files/integratsiooni_monitooring_2011.pdf (2020. 04. 10.)
- Molnár P.** (2005) Piaget INRC rendszerének alkalmazása Erikson egész életre vonatkozó fejlődési szakaszaira. <http://akademiai.com/doi/abs/10.1556/MPSzle.59.2004.4.4>. (2020. 04. 11.)
- Möller, H.** (2006) Mälestused, ajalugu, identiteet. <https://epl.delfi.ee/kultuur/malestused-ajalugu-identiteet?id=51045924> (2020. 04. 11.)
- Paasi, A.** (1989) A régiók fejlődése és a regionális identitás kialakulása. *Tér és Társadalom* 3. évf. 70–79.
- Paasi, A.** (2003) Region and Place: regional identity in question. *Progress in Human Geography* 4. 475–485.
- Papp Z. A.** (2014) A kisebbségi média és identitástermelés viszonyrendszere. In: Apró I. (szerk.) *Média és identitás*. Budapest: Médiatudományi Intézet, 13–41.
- Pomozsi P.** (szerk., ford., jegyz., 2011) *Kis nyelv – nagy stratégia. Az észt nyelvpolitikai modell*. Budapest: Az észt kultúra kiskönyvtára 1.
- Raagmaa, G.** (2002) Regional identity in Regional Development and Planning. *European Planning Studies* 1. 55–76.
- Rätsep, H.** (2007) Kui kaua me oleme olnud eestlased? http://www.emakeeleselts.ee/omakeel/2007_1/OK_2007-1_01.pdf. (2020. 04. 10.)
- Schnell, R. & Hill, P. B.** (1990) *Generation und Identität: theoretische und empirische Beiträge zur Migrationssoziologie*. Opladen: Westdeutscher Verlag. 25–42.
- Schultze, R.-O.** (1990) Föderalismus als Alternative? Überlegungen zur territorialen Reorganisation von Herrschaft. *Zeitschrift für Parlamentsfragen*. Vol. 21, No. 3. 475–490.
- Smith, A. D.** (2009) *Ethno-symbolism and nationalism. A cultural approach*. London & New York: Routledge.
- Torop, P.** (2017) Eesti kultuurikeelte identiteet ja muutumine. <https://inimareng.ee/eesti-kultuurimuutused-avatud-maailmas/eesti-kultuurikeelte-identiteet-ja-muutumine/> (2020. 04. 13.)
- Ujlaky I.** (2020) Etnikum. <https://www.es.hu/cikk/2009-09-27/ujlaky-istvan/etnikum.html> (2020. 04. 11.)
- Vígh-Szabó M.** (ford.) (2005) *Az észt nyelv fejlesztési stratégiája 2004–2010*. Szombathely: BDF Uralisztikai Tanszék.
- Viik, T.** (2017) Eesti kultuuri muutuvad enesemääratlused. <https://inimareng.ee/eesti-kultuurimuutused-avatud-maailmas/eesti-kultuuri-muutuvad-enesemaaratlused/> (2020. 04. 11.)
- (1) <http://friedensbildung.de/inhalt-der-ausstellung/baltikum/geschichte/>
- (2) <https://www.stat.ee/rahvaloendus>
- (3) https://pangea.blog.hu/2014/05/04/oroszok_itt_is
- (4) <https://www.bundestag.de/resource/blob/502250/654ef0029bbdbd201739eff87ba11920/wd-2-010-17-pdf-data.pdf>
- (5) <https://blog.stat.ee/2019/10/16/regrel-eesti-registrites-on-info-rahvuse-ja-emakeele-kohta-olemas/>
- (6) <https://blog.stat.ee/2019/03/14/eestis-on-kasvanud-emakeelte-mitmekesisus/>
- (7) <https://www.riigiteataja.ee/akt/118032011001>
- (8) <https://www.keel.ut.ee/et/instituudist/louna-eesti-keele-kultuuriuuringute-keskus>
- (9) <https://maaleht.delfi.ee/arhiiv/haanjas-opib-voru-keelt-350-lasteaialast?id=74767553&com=1>
- (10) <https://www.keel.ut.ee/et/instituudist/louna-eesti-keele-kultuuriuuringute-keskus>
- (11) <https://www.magyaridok.hu/kulfold/nem-lesz-kotelezo-az-eszt-nyelv-oktatasa-3734030/>

Köszönet az **EFOP-3.6.1-16-2016-00015** projekt anyagi támogatásáért.